ISSN:3030-332X
Impact factor: 9,493
International journal of scientific researchers

JADIDCHILIK MEROSI – UCHINCHI RENESSANSNING TARIXIY POYDEVORI

Ashurov Sardor Ibrogim o‘g‘li
O‘zbekiston Respublikasi
Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi
Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
O‘zbekiston tarixi kafedrasi Stajyor-tadqiqotchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada XX asr boshidagi Turkiston jadidchilik harakati namoyandalarining ijtimoiy-siyosiy va ma’rifiy merosi zamonaviy O‘zbekistondagi Uchinchi Renessansning tarixiy poydevori hamda g‘oyaviy asosi ekanligi retro-perspektiv tahlil vositasida o‘rganilgan. Jadidlar ilgari surgan milliy davlatchilik, zamonaviy ta’lim va intellektual islohotlar konsepsiyasining bugungi kun strategik o‘zgarishlari bilan tarixiy uzviyligi yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Jadidchilik, Uchinchi Renessans, tarixiy poydevor, milliy uyg‘onish, tarixiy uzviylik, inson kapitali, taraqqiyot modeli.

Introduction (Kirish)

Har qanday sivilizatsiyaviy yuksalish o‘z-o‘zidan yoki bo‘shliqda paydo bo‘lmaydi. Bugungi kunda O‘zbekistonda strategik maqsad etib belgilangan Uchinchi Renessans g‘oyasi ham uzoq tarixiy ildizlarga ega. U IX-XII asrlardagi Sharq uyg‘onish davri hamda XIV-XVI asrlardagi Temuriylar ronesansining qonuniy va mantiqiy davomidir.

Biroq, tarixiy jarayonlar zanjirida bu ikki buyuk davr va bugungi XXI asr islohotlari o‘rtasida bevosita bog‘lovchi ko‘prik hamda tarixiy poydevor vazifasini o‘tagan eng muhim bo‘g‘in – XX asr boshidagi Jadidchilik harakatidir [2, B. 14]. Mahmudxo‘ja Behbudiy, Munavvarqori Abdurashidxonov, Abdurauf Fitrat va Abdulla Avloniy kabi mutafakkirlar o‘sha davrdagi turg‘unlikka qaramay, milliy davlatchilik poydevorini va jamiyat transformatsiyasini boshlab berdilar. Shu bois, jadidchilik merosini Uchinchi Renessansning tarixiy asosi sifatida tadqiq etish bugungi ijtimoiy-gumanitar fanlar oldidagi dolzarb vazifadir [1, B. 5].

Literature Review (Mavzuning o‘rganilish darajasi)

Jadidchilik harakatining tarixiy ahamiyati d.A.Alimova, H.Boltaboyev kabi milliy olimlar hamda A.Xolid, E.Allvort kabi g‘arb tadqiqotchilari tomonidan o‘rganilgan [5, P. 112]. Biroq, ularning faoliyati ko‘proq mustaqillik g‘oyalari kontekstida talqin qilingan. Jadidlar merosining davlatimiz tomonidan ilgari surilayotgan zamonaviy Uchinchi Renessans konsepsiyasi bilan qiyosiy-tarixiy tahlili hali tizimli ravishda tadqiq etilmagan [2, B. 18].

Research Methodology (Tadqiqot metodologiyasi)

Tadqiqotda qiyosiy-tarixiy metod, retrospektiv tahlil va tarixiy davriylashtirish yondashuvlaridan foydanildi. Jadid ziyolilarining dasturiy maqolalari va faoliyati bugungi kun islohotlarining strategik yo‘nalishlari bilan qiyoslandi.

Analysis and Results (Tahlil va natijalar)

Jadidchilik merosini Uchinchi Renessansning tarixiy poydevori sifatida belgilashga quyidagi fundamental omillar asos bo‘ladi:

- **Tarixiy uzviylikni tiklash:** Jadidlar xonliklar davridagi turg‘unlik tufayli dunyo sivilizatsiyasidan uzilib qolgan Turkistonni ilk Renessanslar darajasiga qaytarishga urindilar. Ularning g‘oyalari bugungi uyg‘onish davri uchun tarixiy zamin bo‘lib xizmat qiladi.
- **Intellektual elita (Inson kapitali):** "Ko‘mak" jamiyati orqali yoshlarni xorijga o‘qishga yuborish tizimi bugungi "El-yurt umidi" jamg‘armasining tarixiy prototipidir. Jadidlar zamonaviy ma’noda inson kapitalini rivojlantirishni birinchi o‘ringa qo‘yishgan [4, B. 45].
- **Huquqiy demokratik davlat poydevori:** Mahmudxo‘ja Behbudiyning huquqiy loyihalari va Turkiston muxtoriyati g‘oyasi bugungi suveren, huquqiy va demokratik O‘zbekiston davlatchiligining tarixiy tamal toshidir [3, B. 92].
- **Madaniy va lingvistik o‘zlik:** Abdulla Avloniy va Cho‘lponlar tomonidan ilgari surilgan ona tili va milliy qadriyatlar himoyasi bugungi kunda milliy yuksalishning bosh g‘oyasiga aylandi.

Discussion (Munozara)

Tarix shuni ko‘rsatadiki, jadidlarning intellektual inqilobi 1930-yillardagi qatag‘on tufayli jismonan to‘xtatilgan bo‘lsa-da, ularning g‘oyaviy kodi yo‘qolmadi [5, P. 230]. Bugun mamlakatimiz Uchinchi Renessansning tarixiy poydevorini qurar ekan, jadidlar merosiga qaytishi – tasodif emas, balki qonuniyatdir [1, B. 12]. Jadidlarni shunchaki tarixiy fojia qurbonlari sifatida emas, balki bugungi zamonaviy taraqqiyot modelimizning g‘oyaviy arxitektorlari deb baholash tarixiy adolat mezonlariga to‘liq mos keladi.

Conclusions and Recommendations (Xulosa va tavsiyalar)

1. Jadidchilik harakati – o‘z mohiyatiga ko‘ra, Uchinchi Renessans modelining tarixiy va g‘oyaviy poydevoridir.

2. Zamonaviy O‘zbekistonning ta’lim, madaniyat va davlat boshqaruvi sohasidagi islohotlari jadidlar dasturlarining mantiqiy va takomillashgan davomidir.

3. Ilmiy tadqiqotlarda jadidlar faoliyatini yoritishda ularning ma’rifiy-pedagogik qarashlari bilan birga, zamonaviy Renessansga asos bo‘lgan davlatshunoslik va ijtimoiy islohotchilik g‘oyalariga ko‘proq urg‘u berish tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati / References (GOST)

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga va O‘zbekiston xalqiga Murojaatnomasi. – Toshkent: Tasvir, 2023. – 48 b.
2. Alimova, D.A. Jadidchilik harakatining ijtimoiy-siyosiy mohiyati va Uchinchi Renessans ideologiyasi / D.A. Alimova // O‘zbekiston tarixi. – 2021. – № 3. – B. 12–25.
3. Behbudiy, Mahmudxo‘ja. Tanlangan asarlar / M. Behbudiy. – Toshkent: Ma’naviyat, 2006. – 280 b.
4. Fitrat, Abdurauf. Najot yo‘li (Rahbari najot) / A. Fitrat. – Toshkent: Sharq, 2001. – 160 b.
5. Khalid, Adeeb. Making Uzbekistan: Nation, Empire, and Revolution in the Early Soviet Period / A. Khalid. – Ithaca: Cornell University Press, 2015. – 444 p.